

ДЕФЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ДЕФЕКТИ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ.....	6
РОЗДІЛ 2. ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ПОМИЛКИ ЯК РІЗНОВИД ЮРИДИЧНИХ ДЕФЕКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ	14
2.1. Логічні техніко-юридичні помилки	14
2.2. Процедурні техніко-юридичні помилки	18
2.3. Мовні техніко-юридичні помилки	22
ВИСНОВКИ.....	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	31
АНОТАЦІЯ	36
ДОДАТКИ.....	38

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток сучасної української правової системи за складних політичних і соціально-економічних обставин загострює необхідність забезпечити досконалість її джерельної бази. У цій системі серед джерел права за значущістю для правового регулювання суспільних відносин перше місце посідає нормативно-правовий акт. У той час нормативно-правові акти, що є джерелами конституційного права, є не лише фундаментом для створення нормативно-правових актів інших галузей, а й підґрунтям, джерельною базою всієї української правової системи.

І коли йдеться про удосконалення вітчизняної правової системи, то воно має здійснюватися насамперед шляхом створення досконалих нормативно-правових актів. Але негативною тенденцією останнього часу є збільшення кількості нормативно-правових актів за рахунок їх якісних характеристик, зокрема техніко-юридичного рівня.

Дефекти нормативно-правових актів значно знижують не лише їх якість, але й правове регулювання. Помилкам піддаються всі рівні і ланки законодавчої системи – всеукраїнське законодавство, локальна (місцева) нормотворчість і навіть акти референдумів.

Велика кількість вітчизняних дослідників вивчають питання дефектів правотворчості і шукають шляхи для подолання цих дефектів, або, принаймні, зменшення їх кількості. До них належать: В. М. Баранов, О. В. Богачова, Т. В. Кашаніна, І. Б. Коліушко, В. М. Косович, А. С. Лашков, О. А. Лейба, Г. А. Марзак, Р. В. Надєєв, В. В. Речицький, В. І. Риднюк, В. Ю. Туранін, Л. О. Морозова та інші.

Метою цієї роботи є визначення поняття «дефект конституційної правотворчості», причини їх появи, вивчення типології дефектів конституційної правотворчості.

Відповідно до зазначеної мети **завданнями роботи** є:

- 1) визначити поняття дефекту правотворчості;
- 2) визначити причини, що обумовлюють появу дефектів правотворчості;

- 3) розглянути класифікацію дефектів правотворчості;
- 4) визначити поняття дефекту конституційної правотворчості;
- 5) розглянути логічні техніко-юридичні помилки як різновид дефектів конституційної правотворчості;
- 6) проаналізувати процедурні техніко-юридичні помилки як різновид дефектів конституційної правотворчості, визначити їх наслідки для конституційно-правового акта ;
- 7) розглянути мовні техніко-юридичні помилки як різновид дефектів конституційної правотворчості.

Об’єктом дослідження є дефекти правотворчості (правотворчі помилки), їх поняття та види.

Предметом дослідження є дефекти конституційної правотворчості.

Методологічною основою є низка загальнонаукових та спеціальнонаукових методів. При дослідженні поняття «дефект правотворчості», причин, що обумовлюють появу дефектів нормативно-правових актів використано *діалектичний метод*. *Формально-логічний метод* застосовано при формулюванні визначень низки понять, зокрема «дефект конституційної правотворчості», «техніко-юридичні помилки», «логічні техніко-юридичні помилки», «процедурні техніко-юридичні помилки», «мовні техніко-юридичні помилки», проведенні класифікації дефектів правотворчості. *Системний метод* слугує основою для упорядкування видів техніко-юридичних помилок як різновиду дефектів конституційної правотворчості. *Соціологічно-правовий (конкретно-соціологічний) метод* застосовано для формулювання теоретичних положень, обґрунтованих аналізом юридичної практики. *Порівняльно-правовий метод* використано для виявлення подібностей та відмінностей у визначенні поняття «дефект правотворчості». Провідними у цій роботі є *метод техніко-юридичного аналізу*. Він дозволив виявити низку дефектів у нормативно-правових актах України, зумовлених неналежним використанням тих чи інших правил правотворчої техніки.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що узагальнення, дефініції, висновки, викладені у ній, можуть служити матеріалом для подальших наукових досліджень. **Практичне значення** роботи полягає у тому, що вона може бути використана у процесі удосконалення юридичної техніки, процесу створення нормативно-правових актів, що належать до джерел конституційного права України. **Наукова новизна** визначається тим, що вперше було проаналізовано дефекти саме конституційної правотворчості як різновиду дефектів правотворчості, запропоновано визначення поняття «дефекти конституційної правотворчості».

Робота складається зі вступу, двох розділів, які складаються з трьох підрозділів, висновків, списку використаної літератури, що нараховує 41 найменування нормативно-правових актів, наукової літератури (дисертаційні дослідження, монографії, наукові статті тощо) та словникових видань, і додатків (2 зображення та 1 таблиця).

РОЗДІЛ 1. ДЕФЕКТИ ПРАВОТВОРЧОСТІ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ, ОСОБЛИВОСТІ

Інтенсивний розвиток системи джерел права зумовлює збільшення кількості та урізноманітненість правових регуляторів, а також посилює увагу до їх якості. У системі джерел права України спостерігається низка деформацій, зокрема, значна кількість дефектів правотворчості. Дефекти правотворчості, безперечно, є негативним явищем і їх поява зумовлена певними причинами. Цими причинами також зумовлюється і існування дефектів правотворчості.

Велика різноманітність причин, якими обумовлюється поява і існування дефектів правотворчості, підвищує необхідність виведення дефініції цього поняття. Наразі в науковій літературі існує велика кількість тлумачень поняття «дефект правотворчості». Важливо також звернути увагу на те, що поряд із терміном «дефект правотворчості» використовують терміни «правотворча помилка», «помилка в законотворчості», «юридична помилка», «правова помилка», «законотворча помилка», «помилка в праві» тощо.

У словниках термін «дефект» тлумачиться як вада, недолік¹, а поняття «помилка» як неправильність, неточність у чому-небудь (написанні слова, схемі, карті, діях, думках і т. ін.) або некоректність результату яких-небудь дій². З цього можна зробити висновок, що вказані терміни означають як неправильні дії у сфері права, так і неправильні результати цих дій (вади, недоліки правових актів). Отже, помилка або дефект – це дія або результат, що є протилежні правильному.

На думку одного з перших дослідників помилок і дефектів у сфері права В. М. Баранова, правотворча помилка є «офіційно реалізованою сумлінною оманною, результат неправильних дій нормотворчого органу, що порушують загальні принципи або конкретні норми ... правотворчості, та не відповідають рівню і закономірностям державно необхідного розвитку реалізованої

¹ Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наук. думка, 1970–1980 – Т. 2. – 1971. – С. 259.

² Там само. – Т. 7. – 1976. – С. 118.

діяльності і тягнуть шляхом видання помилкової норми права несприятливі соціальні та юридичні наслідки»¹.

Лейба О. А. визначає дефект правотворчості як офіційний результат правотворчої діяльності (бездіяльності), який у процесі його реалізації призводить до соціально шкідливих наслідків і фактом свого існування знижує ефективність правозастосовної діяльності та рівень захищеності прав, свобод і законних інтересів учасників правовідносин. Щодо визнання правотворчої бездіяльності як офіційного результату дефекту законодавства, вчена дає роз'яснення. О. А. Лейба зазначає, що нерідко виникають ситуації, коли бездіяльність правотворчих органів спричиняє нормативні прогалини у результаті відставання правотворчості від розвитку суспільних відносин².

Москалькова Т. Н. пише, що законотворча помилка являє собою прийняття закону (норми закону), реалізація якого на практиці породжує несправедливість і соціальну напругу, тягне інші негативні суспільно-політичні, економічні, фінансові або соціальні наслідки, знижує рівень гарантій прав та інтересів особистості, ефективність правозастосовної діяльності, підриває основи національної безпеки, руйнує принципи побудови демократичного суспільства і системи управління³.

На думку А. С. Лашкова, «правотворча помилка – неадекватний (відставання або випередження досягнутого рівня зрілості регульованих відносин) економічним, політичним, психологічним, організаційним цілям, логіко-гносеологічним закономірностям правотворення результат офіційного оприлюднення юридичної норми, інституту права, що порушує в силу добросовісної помилки або винного протиправного діяння загальні принципи або конкретні правила правотворення, тягне або здатний викликати негативні соціальні та юридичні наслідки і виступає підставою для вимоги від

¹ Баранов В. М. Истинность норм советского права. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1989. – С. 357.

² Лейба О. А. Законодавчі дефекти: характерні ознаки та відмежування від інших правових явищ // Проблеми законності. – 2016. – Вип. 135. – С.231.

³ Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: Материалы Международного научно-практического круглого стола (29-30 мая 2008 года) / Под ред. В.М. Баранова, И.М. Мацкевича. – М.: Проспект, 2009. – С. 18.

зобов'язаної сторони усунути допущену помилку, відшкодувати заподіяну шкоду»¹.

Марзак Г. А. під дефектом правотворчості розуміє «недосконалість змісту і форми законодавства, що призводить до неможливості у повній мірі і належним чином здійснювати правове регулювання суспільних відносин»².

З наведеного можна зробити висновок, що існує велика кількість різноманітних поглядів щодо тлумачення терміну «дефект правотворчості» («правотворча помилка»), і при всьому різноманітті наукових робіт загальнотеоретичного та галузевого характеру, пов'язаних з дослідженням недосконалості законодавства, серед науковців відсутній єдиний підхід до визначення дефініції «дефект правотворчості».

Разом з тим, велика кількість авторів виділяють дві основні риси, які відображають суть поняття «дефект правотворчості»: 1) вада правового регулювання суспільних відносин і 2) недосконалість змісту і форми законодавства³.

Повертаючись до причин, які зумовлюють появу і існування дефектів правотворчості, слід зазначити, що більшість науковців дотримуються думки, що ці причини слід поділяти на об'єктивні та суб'єктивні.

Об'єктивними причинами правотворчих помилок є ті, що не залежать від волі і дій правотворчого органу. До об'єктивних причин, на думку В. І. Риднюк, належать, зокрема, динамізм та багатоманітність суспільних відносин, складність власне правотворчої діяльності тощо⁴.

Щодо динамізму і багатоманітності суспільних відносин, то Л. О. Морозова зазначає, що інколи законодавець та інші юридичні органи і установи не завжди встигають за цими суспільними відносинами. Як наслідок, діюче законодавство відстає від динаміки суспільних відносин і стає у деяких

¹ Лашков А.С. Правотворческие ошибки. Проблемы теории и практики: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – СПб., 1999. – С. 11.

² Марзак Г. А. О дефектах законодательства / Глобальный научный потенциал. – № 8(41). – 2014. – С. 160.

³ Марзак Г.А., Мачинская Д. А. Проблемы устранения дефектов нормативных правовых актов // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. – 2015. – Т. 8, № 3. – С. 146.

⁴ Риднюк В. І. Правотворчі помилки: поняття, види, способи їх попередження, виявлення та виправлення // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 8. – С. 22.

своїх положеннях, частинах або навіть галузях помилковим, адже не відповідає суспільним реаліям.

Також вчена до об'єктивних причин відносить такі обставини, коли виникає протиріччя між індивідуальними та суспільними інтересами, і держава не завжди правильно знаходить шляхи вирішення цієї проблеми. Однак за загальним визнанням об'єктивні причини не завжди призводять до юридичних помилок, хоча у своїй сукупності формують вірогідність їх виникнення¹.

Коло суб'єктивних причин правотворчих помилок є значно ширшим. Це пов'язано з тим, що будь-яка норма, що приймається правотворчим органом, є результатом суб'єктивної оцінки тих суспільних відносин, які він бажає врегулювати. Ці суб'єктивні оцінки знаходять своє відображення у тих цілях, що ставляться при прийнятті конкретної норми, а також у тих засобах, які використовуються для здійснення цих цілей. Саме названі цілі і засоби складають і визначають дійсний зміст будь-якої правової норми. Саме тому А. І. Екимов до суб'єктивних причин, що обумовлюють існування дефектів правотворчості, відносить ситуації, коли ціль була обрана помилково, і коли помилково було обрано засіб².

До суб'єктивних причин слід відносити недотримання правил правотворчої техніки при прийнятті нормативно-правових актів, недосконалість системи інвентаризації нормативно-правових актів, нечіткість розмежування нормотворчої компетенції, поспішність у розгляді та прийнятті нормативно-правових актів і недотримання встановлених процедур їх прийняття, відсутність чіткого нормативного закріплення вимог правотворчої техніки, недостатній рівень правової культури і правосвідомості суспільства загалом та правотворця зокрема і тощо³.

Отже, дефекти правотворчості є складним багатоаспектним явищем, появу якого зумовлює ряд об'єктивних і суб'єктивних причин.

---

¹ Морозова Л. А. Теория государства и права : учебник. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва : Эксмо. – 2010. – С. 284.

² Правотворческие ошибки ... – С. 197.

³ Риндюк В. І. Правотворчі помилки ... – С. 22.

Щодо типології, то у юридичній літературі серед дефектів правотворчості виділяють явні і неявні. Явні помилки досить наочні, є очевидними. Наприклад, граматичні, фактологічні, друкарські помилки тощо. Вони виникають через недбалість, але спотворюють волю законодавця. Неявні помилки можна поділити на два різновиди: 1) ті, що не перешкоджають застосуванню норм права і у той же час не є непереборними (наприклад, невдалі формулювання, конструкції тощо); 2) оцінка яких як помилкових є спірною (наприклад, декларативність нормативно-правових актів, наявність прогалин, дублювання, наявність колізій тощо)¹.

Залежно від стадій правотворчої роботи, дефекти правотворчості можна поділити на:

1) помилки на стадії реалізації правотворчої ініціативи. Ці помилки перешкоджають виробленню правильних рішень про доцільність проекту нормативно-правового акта або поправок до нього. Дані помилки ведуть перш за все до необґрунтованих фінансово-економічних, матеріально-технічних витрат;

2) помилки при обговоренні проекту нормативно-правового акта. Вони виражаються в неправильному відтворенні основних положень нормативно-правових актів, в протиріччях у тексті акта. У випадку прийняття такого акта помилки, які містяться у ньому, набувають якості юридичної підстави для порушення процедури щодо виправлення помилок і внесення змін в цей акт;

3) помилки, виявлені при прийнятті нормативно-правового акта. Ці помилки носять, як правило, процедурний характер і на якості прийнятого акта не відображаються. Але деякі вчені вважають, що процедурні помилки впливають на зміст і якість прийнятого нормативно-правового акта;

4) помилки на стадії опублікування і набрання чинності нормативно-правового акта. Ці помилки за своїм характером головним чином є технічними, але можуть погіршувати правове становище окремих категорій суб'єктів права через строки набрання актом юридичної сили, перешкоджати сприйняттю

---

¹ Морозова Л. А. Указ. соч. – С. 288.

окремих положень акта, а у підсумку можуть привести до помилок у застосуванні акта¹.

Отже, дефекти правотворчості є складним правовим явищем, поява і існування якого зумовлюється рядом об'єктивних та суб'єктивних причин. Наявністю значної кількості причин обумовлюється і велика кількість різноманітних поглядів щодо дефініції терміну «дефект правотворчості». Ці причини також обумовлюють і значну кількість підходів до типології дефектів правотворчості.

Виходячи з того, що дефекти конституційної правотворчості є складовою частиною дефектів правотворчості взагалі, то все вищесказане можна застосувати і при визначенні поняття та типології дефектів конституційної правотворчості. Але варто враховувати галузеві особливості, що притаманні конституційному праву взагалі і конституційній правотворчості зокрема.

Конституційно-правові норми приймаються за більш складною процедурою, аніж норми інших галузей. Це пов'язано з тим, що конституційне право має фундаментальний характер, а норми конституційного права є основою для норм інших галузей права. Отже, помилки, що були допущені у конституційно-правових актах, породжують дефекти і в нормативно-правих актах інших галузей права.

Конституційне право виконує значну кількість функцій, серед яких визначне місце посідає програмна. Вона має прояв у тому, що конституційне право і насамперед Конституція України містять ряд програмних положень, які виступають орієнтирами на майбутнє, тим самим надаючи певний напрям і змістовне наповнення суспільному розвитку². Отже, помилки, що були допущені саме у галузі конституційного права, можуть призвести до зміни цього напрямку, причому ця зміна може потягнути за собою як позитивні, так і негативні наслідки.

---

¹ Морозова Л. А. Указ. соч. – С. 286-287.

² Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова ; тех. ред. Ю. Д. Батан. – Одеса: Юридична література, 2017 – С. 19.

Щодо типології, то її можна здійснювати з урахуванням тих самих критеріїв, що використовуються для класифікації власне дефектів правотворчості.

В. І. Риндюк пише, що типологія правотворчих помилок повинна здійснюватися з урахуванням природи самого нормативно-правового акта, якість якого, як відомо, характеризує два аспекти – соціальний та спеціально-юридичний. Відповідно можна виділити два види правотворчих помилок: 1) соціальні і 2) юридичні¹. Цей поділ є найбільш поширеним у юридичній літературі.

Щодо правотворчих помилок, що виникають на стадії проектування, тобто на стадії перекладу об'єктивних закономірностей в систему нормативно-правових положень, то ці помилки логічно називати техніко-юридичними помилками. О. В. Малько пише, що техніко-юридичні помилки пов'язані з невірними засобами складення текстів нормативно-правових актів, в результаті чого порушується вимога використання техніко-юридичних прийомів, ускладнюється розуміння, тлумачення і використання цих актів².

Юридичними дефектами конституційної правотворчості є техніко-юридичні помилки.

Техніко-юридичні помилки – це недоліки нормативно-правового акта, що є результатом порушення логічних, мовних, процедурних вимог правотворчої техніки при його виробленні. Для попередження техніко-юридичних помилок необхідно чітко дотримуватися логічних, мовних, процедурних вимог правотворчої техніки при підготовці проекту нормативно-правового акта, проводити його правову експертизу³. Так, виходячи із вказаної дефініції, серед техніко-юридичних помилок можна виділити логічні, процедурні та мовні помилки. Про них йтиметься далі.

Отже, дефекти конституційної правотворчості є різновидом дефектів правотворчості. Виділення цього структурного елементу було здійснено за

---

¹ Риндюк В. І. Правотворчі помилки ... – С. 23.

² Правотворческие ошибки ... – С. 27-28.

³ Риндюк В. І. Правотворчі помилки ... – С. 25-26.

галузевою належністю. Окрім того, з урахуванням особливостей галузі конституційного права, можна виокремити і особливості конституційної правотворчості, що зумовлює складність попередження, або виявлення і виправлення правотворчих помилок (зокрема техніко-юридичних помилок) у цій галузі.

РОЗДІЛ 2. ТЕХНІКО-ЮРИДИЧНІ ПОМИЛКИ ЯК РІЗНОВИД ЮРИДИЧНИХ ДЕФЕКТІВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

2.1. Логічні техніко-юридичні помилки

Право постає як логічна система, яка відповідає нормам і вимогам формальної логіки¹. Значущість законів логіки для створення нормативно-правового акта конкретизується у її завданнях: досягнення внутрішньої несуперечливості закону, зрозумілості і відповідності визначень, простоти і зручності застосування акта².

Панько К. К. пише, що логічний аспект якості закону включає логічну правильність побудови (структури) змісту закону (правильність утворення логічних елементів у законі і логічну правильність зв'язків елементів закону)³.

Отже, коли у процесі правотворчості законодавець нехтує або якимось чином деформує це правило, то такий нормативно-правовий акт є дефектним, адже вміщує логічну техніко-юридичну помилку.

Також до логічних помилок автори відносять недотримання принципів і законів формальної логіки при підготовці і прийнятті нормативно-правових актів. Мова йде передусім про правила оперування термінами, вживання наукових термінів, формулювання дефініцій тощо⁴.

Так, наприклад, Розділ VIII Конституції України має назву «Правосуддя». Отже, виникає думка, що він вміщує загальні положення щодо здійснення правосуддя, утворення судів, діяльності судів і суддів в Україні, системи судоустрою, прав та обов'язків суддів, тобто все те, що прямо пов'язане із судоустроєм. Але наразі, після прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р.⁵, до вказаного розділу було включено і загальні положення щодо організації і діяльності

¹ Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – С.59.

² Пособие по законотворчеству: канадский опыт для России / под ред. С. В. Кабышева. – М.: Формула права, 2009. – С. 88.

³ Правотворческие ошибки ... – С. 1030.

⁴ Морозова Л. А. Указ. соч. – С. 287.

⁵ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 року № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 28. – ст.532.

прокуратури та адвокатури в Україні. Отже, назва розділу, з точки зору формальної логіки, не в повній мірі відображає його зміст.

Логічні помилки в законодавчій техніці так чи інакше зводяться до порушення одного із таких логічних законів: тотожності (нерозмірність визначення і поняття, що визначається, визначення невідомого через невідоме, тавтологія¹); суперечності; виключення третього; достатньої обґрунтованості².

Риндюк В. І. звертає увагу на такі логічні помилки, як невиконання вимоги щодо повноти структури юридичної норми, наприклад, відсутність санкції юридичної норми; некоректність посилань³; логічні протиріччя⁴.

Щодо першого, вчена наголошує – основне правило юридичної логіки, якого слід дотримуватися у процесі правотворчості, визначає, що логічна норма права повинна мати повну конструкцію (гіпотезу, диспозицію, санкцію).

Логічна норма права – це уявне будування нормативного матеріалу за схемою: «якщо – то – інакше». Відсутність хоча б одного елементу логічної норми права свідчить про неповноцінне правове регулювання та непрофесіоналізм розробників законодавчого акта⁵.

Щодо галузі конституційного права, то тут дуже рідко можна зустріти норму із класичною, трьохелементною будовою. Це пов'язано з тим, що більшість норм галузі конституційного права є спеціалізованими (норми-принципи, норми-засади, норми-дефініції тощо), а тому їх будова значно відрізняється від класичної.

На рахунок другого, В. І. Риндюк пише, що не завжди коректно в законодавчих актах України використовується такий прийом законодавчої техніки, як посилення – вказівки на те, що звертатися за якимось елементом юридичної норми слід до відповідної структурної частини (пункту, статті,

¹ Туранин В. Ю. Тавтология в российском законодательстве как результат правотворческих ошибок // Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: материалы Международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 г.) / под ред. В. М. Баранова, И. М. Мацкевича. – М.: Проспект, 2009. – С. 546–551.

² Пособие по законотвочеству ... – С. 88.

³ Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах: поняття та види // Держава і право. – 2012. – Вип. 57. – С. 7.

⁴ Риндюк В. І. Правотворчі помилки ... – С. 26.

⁵ Кашанина Т.В. Юридическая техника: Учебник. – 2-е изд., пересмотр. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – С. 219.

глави, розділу) даного або іншого законодавчого акта, інших законодавчих актів у цілому або їх структурних частин, підзаконних нормативно-правових актів.

Для сучасної практики характерним є те, що в законодавчих актах містяться численні посилання на підзаконні нормативно-правові акти, які мають бути прийняті згодом. Використання такого роду посилань не завжди можна оцінити позитивно. Оскільки в цих підзаконних нормативно-правових актах повинен визначатися механізм застосування тих чи інших положень законодавчого акта, то їх відсутність призводить до того, що дія окремих положень протягом тривалого часу блокується¹.

Так, наприклад, відповідно до ч. 5 ст. 89 Конституції України², організація і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій встановлюються законом. 15 січня 2009 року було прийнято Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України»³, але згодом вказаний нормативно-правовий акт було визнано таким, що не відповідає Конституції України, у зв'язку з чим 10 вересня 2009 року він втратив чинність. Наразі не існує нормативно-правового акта, що регулює організацію і порядок діяльності комітетів Верховної Ради України, її тимчасових спеціальних і тимчасових слідчих комісій. 28 листопада 2014 року до Верховної Ради України надійшов проект Закону про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України №1098⁴, що наразі знаходиться на доопрацюванні. Отже, ч. 5 ст. 89 Конституції України містить посилання на нормативно-правовий акт, який досі не прийнято.

---

¹ Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки ... – С. 7.

² Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.

³ Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 15.01.2009 року №890-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – №25. – ст. 311.

⁴ Проект Закону про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України від 28.11.14 №1098. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52517

Логічні протиріччя як різновид логічних техніко-юридичних помилок також мають місце у правовій системі України. Так, як приклад, можна навести логічне протиріччя між положеннями ст. 53 Конституції України¹, що гарантують право кожного на освіту, та положенням ст. 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 06 квітня 2000 р.², в якому зазначено, що дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, відвідування дитячих закладів не дозволяється. По суті положення ст. 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» позбавляє певну категорію дітей права відвідувати навчальні заклади.

Законодавством України не передбачено інший механізм отримання дошкільної або середньої освіти дітьми, які не отримали профілактичних щеплень, то ця категорія дітей не може реалізувати гарантоване державою конституційне право на освіту, а тому це питання є неврегульованим.

Також наявне логічне протиріччя між положеннями ч. 1 ст. 133 Конституції України³, де вказано, що систему адміністративно-територіального устрою України складають: Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони в містах, селища і села, та Положенням про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затвердженим постановою Верховної Ради УРСР від 12 березня 1981 р. № 1654-X⁴, де вказано, що адміністративно-територіальними одиницями, окрім зазначених, також є і селища міського типу, які існують фактично всупереч конституційним приписам.

Також прикладом порушення логічних правил у нормативно-правових актах може слугувати положення ч. 1 ст. 135 Конституції України, де зазначено, що Автономна Республіка Крим (надалі – АРК) має Конституцію АРК, яку приймає Верховна Рада АРК та затверджує Верховна Рада України не

¹ Конституція України ... – Ст. 141.

² Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 06.04.2000 року № 1645-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – N 29. – ст. 228.

³ Конституція України ... – Ст. 141.

⁴ Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12.03.1981 № 1654-X. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1654-10>

менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради України¹. Верховна Рада України затверджує Конституцію АРК Законом України. І сумніви виникають щодо кількості голосів, необхідних для затвердження цього Закону. Із зазначеної норми випливає, що половини конституційного складу Верховної Ради України достатньо для того, щоб прийняти Закон про затвердження Конституції АРК. Але, якщо проаналізувати інші положення Конституції України, де мова також йде про прийняття саме законів, то кількість голосів завжди перевищує половину від конституційного складу Верховної Ради України. Наприклад, у ст. 91 Конституції це більшість від конституційного складу Верховної Ради України; у ч. 4 ст. 94, ст. 155 Конституції – не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України. Виникає питання: чому для прийняття Закону про затвердження Конституції АРК достатньо половини від конституційного складу Верховної Ради України, а, наприклад, для прийняття будь-якого іншого закону – більшість від конституційного складу? І також на практиці може виникнути ситуація, коли закон про затвердження Конституції АРК бути прийнято при рівному розподілі голосів «за» та «проти» (тобто одна половина від конституційного складу Верховної Ради України проголосувала «за» прийняття закону, а інша половина – «проти»).

Отже, логічні техніко-юридичні помилки виникають внаслідок порушення логічних правил юридичної техніки. Вони мають велику кількість різновидів, а саме: недотримання принципів і законів формальної логіки при підготовці і прийнятті нормативно-правових актів; невиконання вимоги щодо повноти структури юридичної норми; некоректність посилань; логічні протиріччя тощо.

2.2. Процедурні техніко-юридичні помилки

Недоліки нормативно-правових актів України, як зазначалось, можуть зумовлюватись також недотриманням правил правотворчої процедури. Питання

---

¹ Конституція України ... – Ст. 141.

правотворчої процедури (її інколи називають правотворчою технологією) українські науковці найчастіше розглядають у контексті законотворення.

Приєднуючись до думки про ототожнення процедури та технології створення нормативно-правових актів, можна припустити, що нормотворча технологія включає низку стадій: планування законодавчої роботи; розробка концепції майбутнього закону; ухвалення рішення про підготовку проекту закону; створення робочої групи з підготовки проекту закону; підготовка проекту закону; обговорення законопроекту; експертиза законопроекту; підготовка супровідних документів; прийняття проекту як закону; його оприлюднення та набрання ним чинності¹.

Щодо процедури конституційної правотворчості, то вона є складнішою за процедуру прийняття звичайного нормативно-правового акта. Це зумовлюється особливостями конституційного права як галузі вітчизняного права та є необхідним для забезпечення особливої правової охорони Основного Закону.

Процедурні техніко-юридичні помилки при виробленні законодавчих актів – найбільш неоднозначні за своїми наслідками. Подекуди вони можуть не впливати на якість акта, або принаймні їх вплив на його якість є, на перший погляд, непомітним; а іноді ці помилки тягнуть за собою досить серйозні наслідки для долі акта, аж до припинення його чинності².

Особливо показовим прикладом негативних наслідків від порушення процедурних вимог правотворчої техніки є прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222. Розглядаючи справу про відповідність вказаного Закону Конституції України, Конституційний Суд України у своєму рішенні від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010, зокрема, зазначив, що «конституційному контролю підлягає не зміст Закону № 2222, а встановлена Конституцією України процедура його розгляду та ухвалення ... Дотримання встановленої Конституцією України процедури розгляду, ухвалення та набрання чинності законами, у тому числі й законами

¹ Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України : дис. ... д-ра юрид. наук ; спец.: 12.00.01. – Львів, 2015. – С.131.

² Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки ... – С. 7.

про внесення змін до Конституції України, є однією з умов легітимності законодавчого процесу». Встановивши, що Верховна Рада України прийняла даний закон не дотримавши встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення, чим порушила низку її статей, Конституційний Суд визнав даний закон неконституційним і таким, що втратив чинність з дня ухвалення вказаного рішення, тобто з 30 вересня 2010 р.

У цьому ж рішенні Конституційний Суд України зазначив, що «визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222»¹.

Отже, дотримання процедури прийняття нормативно-правового акта не є гарантом його якості. У такому випадку не можна говорити і про відсутність у його змісті інших видів помилок. Але в будь-якому разі дотримання процедури прийняття виключає можливість визнання нормативно-правового акта таким, що втратив чинність, через недотримання процедури його прийняття.

Важливість процедурних правил для формування досконалих нормативно-правових актів ілюструє наявність спеціальних правових актів, які регулюють процес їх створення – регламентів, положень, методичних рекомендацій тощо. І важливим є дотримуватись встановлених правил прийняття нормативно-правових актів, а також удосконалювати ці правила для підвищення їх якості.

Косович В. М. зазначає, що недоліки нормативно-правових актів, які є результатом недотримання нормотворчої процедури, залежно від їх змістовної складової можна розмежувати на три групи².

Перша – недоліки, зумовлені порушенням юридичних норм, які встановлюють правила нормотворення, наприклад, недотримання вимоги про державну реєстрацію певних категорій нормативно-правових актів.

---

¹ Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки ... – С. 8.

² Косович В. М. Загальнотеоретичні ... – С. 132.

Так, наприклад, не може вважатися конституційним ні за змістом, ні за процедурою набрання чинності Закон України від 21 лютого 2014 р. «Про відновлення дії окремих положень Конституції України». Ще більш вразливою для професійної критики є Постанова Верховної Ради України від 22 лютого 2014 р. «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 р. із змінами і доповненнями...»¹. Йдеться по суті про порушення принципу законності. Такі недоліки можуть спричинити визнання нормативно-правових актів нечинними.

Друга – недоліки, що є причиною ігнорування загальновизнаних правовою спільнотою правил нормопроєктування, наприклад, необхідності планування розробки підзаконних нормативно-правових актів².

Богачова О. В. зазначає, що проведене дослідження стану планування законотворення в Україні виявило суттєві недоліки, основними з яких є неузгодженість планування законодавчої та законопідготовчої роботи, що є наслідком нескоординованості діяльності суб'єктів законотворення щодо планування своєї діяльності, відсутності стратегічного прогнозування процесів соціальних змін у державі³. Результатом цього є недоліки, які проявляються у неузгодженості, неактуальності, безсистемності правових документів.

Третя – недоліки, які виникають унаслідок того, що практики не зважають на рекомендації науковців. Наприклад, у нормотворчому процесі дуже обмежено використовуються доктринальні пропозиції стосовно необхідності розробки концепції закону⁴. І хоча на рівні підзаконного нормативно-правового акта, а саме наказу Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 10 грудня 2007 року «Про Методичні рекомендації з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, МНС та дотримання правил нормопроєктної

¹ Речицький В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні // Конституційний процес в Україні : політико-правові аспекти. – 2014. – № 1. – С. 61-63.

² Косович В. М. Загальнотеоретичні ... – С. 133.

³ Богачова О. В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти. – Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. – С. 118.

⁴ Косович В. М. Загальнотеоретичні ... – С. 133.

техніки»¹, закріплено дефініцію поняття «концепція законопроекту», М. В. Афанасьєва наголошує, що в Україні підготовка концепції законопроектів не стала розповсюдженим механізмом забезпечення якісного законотворчого процесу, окрім того, їх розробка зовсім не передбачена Законом України «Про Регламент Верховної Ради України»². Фактично, концепції законів замінюються пояснювальною запискою до законопроектів, які зовні спрощують процес законотворчості, але реально знецінюють його, адже підготовка пояснювальних записок до проектів законів, як правило, має формальний, поверхневий характер, змістовно вони обмежуються 1-2 сторінками загальних фраз, що не може позитивно відобразитися на якості майбутнього закону³.

Богачова О. В. вказує на те, що сьогодні для визначення основ майбутнього закону не завжди застосовується концептуальна форма. Це є однією з причин тривалого неприйняття важливих законів України та швидкої зміни вже прийнятих законів⁴.

Отже, наслідки процедурних техніко-юридичних помилок є дуже неоднозначними. Вони майже не впливають на зміст нормативно-правового акта, але є підставою для визнання нормативно-правового акта нечинним.

2.3. Мовні техніко-юридичні помилки

Мовні техніко-юридичні помилки є результатом порушення правил правотворчої техніки, що регулюють використання лінгвістичних засобів вираження текстів правових актів. Мовні техніко-юридичні помилки зумовлені тим, що будь-який правовий акт має документально-текстове оформлення, своєрідне мовне вираження.

¹ Про методичні рекомендації з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, МНС та дотримання правил нормопроектної техніки : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 10 груд. 2007 р. № 851. – URL: http://uazakon.com/documents/date_bm/pg_gwwdsq.htm

² Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 року № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 4-15. – № 16-17. – Ст.133.

³ Афанасьєва М. В. «Концепция законопроекта vs пояснительная записка» в обеспечении эффективного законотворческого процесса // *Legea și viața*. – 2013. – № 11/4. – С. 5.

⁴ Богачова О. В. Вказ. твір. – С. 167.

Нормативно-правовий акт пишеться загальнолітературною мовою з дотриманням усіх прийнятих на момент підготовки акта правил граматики, синтаксису, орфографії та пунктуації. Однак у текстах нормативно-правових актів України іноді трапляються граматичні помилки.

Так, як приклад мовних техніко-юридичних помилок можна привести калькування – безпосереднє перенесення граматичних форм однієї мови на ґрунт іншої. Зокрема, як приклад калькування, можна навести ст. 63 Конституції України, де зазначено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом. В цьому випадку українською мовою правильним було б «давати свідчення» або просто «свідчити».

Проте, В. І. Риднюк зазначає, що основна маса мовних техніко-юридичних помилок у текстах нормативно-правових актів лежить не в площині граматики та синтаксису, а пов'язана з порушенням вимог правотворчої техніки щодо нормативно-правового стилю, основними рисами якого є офіційність, документальність, позбавлений індивідуальності характер викладу, експресивна нейтральність, стереотипність і формалізація, стандартність, ясність, максимальна точність, економічність і повнота, зв'язність і логічна послідовність. За кожною з названих рис нормативно-правового стилю стоять відповідні мовні прийоми та методи правотворчої техніки, порушення яких призводить до мовних техніко-юридичних помилок¹.

Зокрема, Т. В. Пономарьова визначає поняття економічності правових норм як мінімальну достатність інформації, що міститься в них, необхідну для правильного засвоєння та ефективної реалізації правових приписів. Далі автор зауважує, що економічність правових норм може буди визнана одним із принципів права, що зумовлює разом з іншими його принципами ефективність нормативно-правового регулювання суспільних відносин².

¹ Риднюк В. І. Техніко-юридичні помилки ... – С. 5-6.

² Пономарева Т.В. Экономичность правовых норм как условие их эффективности // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2006. – № 3. – С. 62 – 63.

Приклад надлишку правової інформації наводить І. Янишина. Ст. 7 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР (з наступними змінами) передбачає, що звернення, оформлені належним чином і подані у встановленому порядку, підлягають обов'язковому прийняттю та розгляду. При цьому забороняється відмова в прийнятті та розгляді звернення з посиленням на політичні погляди, партійну належність, стать, вік, віросповідання, національність громадянина, незнання мови звернення. Частина 2 цієї статті є прикладом зайвої норми. Виключний перелік підстав відмови можна трактувати так: можлива відмова з причин місця проживання, кольору волосся тощо¹.

До мовних техніко-юридичних помилок можна віднести і «підміну» одного терміну іншим. Прикладом є уживання терміну «недоторканий» замість терміну «недоторканий».

Слід акцентувати увагу на важливості правильного розуміння термінів, що використовуються у Конституції України, особливо коли мова йде про основоположні права та свободи людини.

З перелічених в ч. 1 ст. 3 Конституції України основоположних прав (найвищих соціальних цінностей) варто звернути увагу на термін «недоторканність», з огляду на особливості його використання в інших статтях Конституції України, в зовсім іншому контексті, а саме ч. 3 ст. 2 «територія України ... є недоторканною»; ч. 2 ст. 17 «захист недоторканності України покладаються на Збройні Сили України»; ч. 1 ст. 29 «кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність»; ч. 1 ст. 30 «недоторканність житла»; ч. 1 ст. 80 «депутатська недоторканність»; ч. 1 ст. 105 «недоторканність Президента України»; ч. 1 ст. 126 «недоторканність судді»; ч. 1 ст. 149 «недоторканність судді Конституційного Суду України»².

¹ Янишина І. Правотворчі помилки у законодавстві України: загальнотеоретичні аспекти // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2011 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 40-41.

² Конституція України ... – Ст. 141.

Так, окрім Конституції України, термін «недоторканність» часто використовується і в засобах масової інформації (далі – ЗМІ), як друкованих, так і аудіовізуальних, що обумовлює інтерес до його змісту, співвідношення з іншими термінами.

Замість терміну «недоторканність» іноді використовують термін «недоторканість», при цьому відбувається це настільки часто, що виникає питання, свідомо це чи не свідомо? Відповідь на це питання полягає в причинах їх підміни.

Наявність підміни цих термінів спостерігається і в усній, і в писемній мові. В усній мові вона сприймається просто як дефект вимови. У писемній мові вона виражається через неправильне написання слів.

Схожість термінів «недоторканний» та «недоторканий» зумовлена тим, що вони утворюють «пару». Такі «пари» є дуже поширеними і складаються з дієприкметника (у нашому випадку дієприкметником є слово «недоторканий») та прикметника (у нашому випадку прикметником є слово «недоторканний»). У таких «парах» перші компоненти позначають дію, яка поки що не відбулася, але може відбутися, другі вказують на неможливість такої дії за жодних умов.

На думку деяких вчених терміни «недоторканний» та «недоторканий» є взаємозамінними. Дедалі частіше у ЗМІ трапляється підміна терміну «недоторканність» терміном «недоторканість». Інколи, ці терміни взаємозамінює і сам законодавець.

Так, постановою Верховної Ради Української РСР «Про проголошення незалежності України» був схвалений Акт проголошення незалежності України¹ (додаток №1), згідно з яким територія України визнавалася «неподільною і недоторканою». Така мовна конструкція, використана законодавцем, не відповідає дійсності, а, окрім того, порушує лексико-семантичну норму.

---

¹ Акт проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 № 1427-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.

Натомість текст Акта проголошення незалежності України¹, розміщений на офіційному порталі Верховної Ради України (додаток №2), містить виправлений варіант, використовуючи термін «недоторканною».

Таким чином, можна дійти висновку, що випадки ототожнення термінів «недоторканість» і «недоторканність» трапляються дедалі частіше. Але чи є ці терміни тотожними? Для того, щоб дати відповідь на це питання, слід визначити зміст кожного з них.

Так, Великий тлумачний словник сучасної української мови дає такі визначення слова «недоторканий»: 1) якого ніхто не торкався, не чіпав і т. ін.; до якого ніхто не приступав, за якого ніхто не брався (про роботу); 2) який не терпить стосовно до себе жартів, фамільярності у поведінці критичних зауважень, заперечень і т. ін.; образливий².

Отже, виходячи з першого варіанту тлумачення поняття «недоторканість», її слід розуміти як певну зовнішню характеристику особи. «Недоторканий» в цьому сенсі – той, що не зазнав жодного тактильного впливу.

Беручи до уваги другий варіант тлумачення, «недоторканість» слід розуміти як внутрішню характеристику певної особи. Інколи – як рису характеру. «Недоторканість» у другому варіанті тлумачення впливає з емоційної вразливості особи, її індивідуальних психологічних особливостей, емоційного стану у певний проміжок часу.

Тлумачний словник української мови дає таке визначення прикметника «недоторканний»: 1) який охороняється законом від посягань з боку когонебудь; 2) якого не можна псувати, знищувати, паплюжити через значимість, важливість тощо³.

«Недоторканний» визначається як той, що охороняється законом від певних посягань. Так, «недоторканність» є значущою правовою

¹ Акт проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 № 1427-XII. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>

² Великий тлумачний словник сучасної української мови / Упоряд. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К., Ірпінь : Перун, 2001. – С. 600.

³ Тлумачний словник української мови : Близько 40 000 слів / За ред. В.С. Калашника. – Х. : Прапор, 2002. – С. 409.

характеристикою певного об'єкта, яким може виступати матеріальне благо, духовне благо або навіть людина та громадянин.

Наступне розуміння терміну «недоторканність» полягає у великій значущості певного об'єкту, через наявність якої забороняється заподіяння будь-якої шкоди зазначеному об'єкту. Як і в минулому випадку, об'єктом може бути будь-яке матеріальне чи духовне благо. Окрім того, об'єктом може виступати і власне людина.

Таким чином, слід розмежувати поняття «недоторканість» і «недоторканність» за декількома критеріями. По-перше, вони мають відмінності у написанні, окрім того, мають значущі семантичні розбіжності. По-друге, якщо «недоторканість» є зовнішньою або внутрішньою характеристикою особи (людини та громадянина), то «недоторканність» є правовою ознакою юридично значущого об'єкта. По-третє, «недоторканість» впливає з особливостей характеру та світосприйняття певного суб'єкта – людини чи громадянина, у той час як «недоторканність» є суб'єктивним правом людини і громадянина, закріпленим у низці нормативно-правових актів, у тому числі у Конституції України, а також це право є гарантованим і забезпеченим владним державним примусом у разі його порушення.

Отже, слід розмежувати поняття «недоторканість» і «недоторканність», адже вони: 1) не є синонімами; 2) не є взаємозамінними; 3) мають відмінності у вимові і написанні; 4) мають різне семантичне значення та тлумачення.

Недоторканність особи (людини), яка передбачена ч.1 ст. 3 Конституції України є загальною, по відношенню до якої особиста недоторканність є спеціальним поняттям.

У зміст недоторканності людини, на відміну від особистої недоторканності, входить не лише фізична (тілесна, соматична) недоторканність; це є суб'єктивним правом громадян, яке складається з багатьох правомочностей, що забезпечують фізичну (тілесну) та моральну недоторканність людини, свободу її самовизначення. Недоторканність особи полягає в захисті людини не тільки від незаконних та необґрунтованих арештів

і затримань, а й взагалі від всіляких неправомірних посягань на її свободу, життя, здоров'я, майно, честь та гідність¹.

На рахунок співвідношення недоторканності і свободи, слід зазначити, що вони є чи не найбільш важливими соціальними цінностями людини і впливають із самої її природи.

Свобода є станом суспільства або окремої людини, що виражається у можливості діяти на власний розсуд. Свободу також можна розуміти і як суб'єктивну можливість людини вчиняти або утриматися від вчинення певної дії². У той час недоторканність є ніби гарантією всіх виявів свободи людини, але за умови дотримання нею нормативних приписів.

Отже, надзвичайно важливим є дотримання граматичних правил, особливо коли мова йде про норми конституційного права. Для того, щоб уникнути мовних помилок у нормативно-правових актах, слід враховувати, що текст нормативно-правового акта повинен бути ясним і зрозумілим для широкого кола осіб. Необхідні також точність, повнота, визначеність правових приписів. Сюди можна віднести і необхідність уникати громіздких фраз, перевантаженості речень прислівниковими і дієприслівниковими зворотами³.

Окрім того, коли мова йде про уникнення дефектів правотворчості взагалі та дефектів конституційної правотворчості зокрема, важливо згадати і про правничу термінологію. Кравченко С. П. наголошує, що будь-яка спеціальна мова має свою особливу термінологію, яка пов'язана з існуванням спеціальних понять у певній сфері суспільного життя. Юриспруденція є спеціальною галуззю знання, де проблема термінології надзвичайно актуальна. Чим більш досконале законодавство, чим більш оптимально воно регулює суспільні відносини, тим більш вдосконалена правнича термінологія. Терміни додають правному тексту компактність, чітку спрямованість, досконалість і, одночасно, позбавляють від занадто широких визначень. Ступінь розробленості правничої

---

¹ Тищук Т. Право на свободу та особисту недоторканність: конституційно-правовий аспект // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали 18-ої регіон. наук.-практ. конф. 26-27 січня 2012 р. – 2012. – С. 136.

² Тищук Т. Вказ. твір. – С. 137.

³ Морозова Л. А. Указ. соч. – С. 287.

термінології свідчить про рівень правової культури суспільства. Адже чим більше розвинена правна система, правна наука, законодавча техніка, тим більше чіткою і відшліфованою стає правнича термінологія. У порівнянні зі звичайним словом термін несе у собі більш певне змістовне навантаження, він безпосередньо співвідноситься з поняттям, яке визначає. Правничій термінології властиві такі риси, як загальнорозповсюдженість і системність. Правничі терміни складають органічну систему і мають різноманітні зв'язки між собою¹. Важливим також є питання єдності правничої термінології, яка, на думку Ю. Д. Батана, сама по собі вже має превентивний характер, оскільки однакове вживання термінопонять як під час правотворчості, так і при правозастосуванні запобігає різночитанню, колізіям, неоднозначності, правовим спорам і юридичним конфліктам². Ще Рене Декарт писав, що визначивши точно значення слів, ви позбавите людство від половини помилок. Досконала правнича термінологія обов'язково сприятиме зменшенню кількості дефектів конституційної правотворчості, що позитивно відобразиться як на розумінні конституційних положень, так і на їх використанні.

Отже, мовні техніко-юридичні помилки є порушенням мовних правил правотворчої техніки. Щодо наслідків цих помилок, то вони можуть і не впливати на якість правового регулювання, але все ж таки користування нормами, що вміщують мовні помилки, є достатньо складним. Окрім того, виникають труднощі із тлумаченням таких норм. Слід врахувати, що мовні техніко-юридичні помилки обов'язково негативно впливають на якість нормативно-правового акта. Також виникають складнощі взагалі із розумінням норми права, що обов'язково тягне за собою помилки у правовому регулюванні.

¹ Кравченко С. П. Мова як фактор правоутворення та законотворення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. П. Кравченко; кер. роботи Ю. М. Оборотов; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2000. – С. 13.

² Батан Ю. Д. Вплив превентивного механізму права на неправомірну поведінку // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані : монографія / за ред. О. В. Козаченка, Є. Л. Стрельцова. – Миколаїв : Іліон, 2016. – С. 629–630.

ВИСНОВКИ

Типологія правотворчих помилок повинна здійснюватися з урахуванням природи самого нормативно-правового акта, якість якого, як відомо, характеризує два аспекти – соціальний та спеціально-юридичний. Відповідно, можна виділити два види правотворчих помилок: 1) соціальні і 2) юридичні.

Соціальними дефектами конституційної правотворчості є помилки стадії пізнання (гносеологічні помилки).

Юридичними дефектами конституційної правотворчості є техніко-юридичні помилки, які, в свою чергу, поділяються на логічні, процедурні та мовні.

До логічних помилок автори відносять недотримання принципів і законів формальної логіки при підготовці і прийнятті нормативно-правових актів; невиконання вимоги щодо повноти структури юридичної норми, наприклад, відсутність санкції юридичної норми; некоректність посилань; логічні протиріччя.

Процедурні техніко-юридичні помилки є результатом недотримання процедурних вимог правотворчої техніки, а також власне порядку прийняття нормативно-правових актів і внесення до них змін і доповнень, що може потягнути за собою визнання таких нормативно-правових актів (або їх частин) недійсними.

Мовні техніко-юридичні помилки є результатом порушення правил правотворчої техніки, що регулюють використання лінгвістичних засобів вираження текстів правових актів.

Враховуючи наведену типологію дефектів конституційної правотворчості, можна запропонувати таке визначення дефектів конституційної правотворчості, як змістовні або техніко-юридичні недоліки нормативно-правових актів, що належать до джерел конституційного права, які обумовлені суб'єктивними та об'єктивними причинами та знижують якість нормативно-правового акта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 року № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 28. – ст.532.
3. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06.04.2000 року № 1645-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – N 29. – ст. 228.
4. Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 року № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 4-15. – № 16-17. – ст.133.
5. Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: Закон України від 15.01.2009 року №890-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – №25. – ст. 311.
6. Про тимчасові слідчі комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради України: проект Закону від 28.11.14 №1098. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52517
7. Акт проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 № 1427-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 38. – Ст. 502.
8. Акт проголошення незалежності України: постанова Верховної Ради України від 24.08.1991 № 1427-XII. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>
9. Про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР: Указ Президії Верховної Ради Української РСР від 12.03.1981 №1654-X. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1654-10>

10. Про методичні рекомендації з підготовки та оформлення проектів законів України, нормативно-правових актів Президента України, Кабінету Міністрів України, МНС та дотримання правил нормопроектної техніки : наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи від 10 груд. 2007 р. № 851. – URL: http://uazakon.com/documents/date_bm/pg_gwwdsq.htm

11. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования. – М.: Статут, 1999. – 712 с.

12. Афанасьева М. В. «Концепция законопроекта vs пояснительная записка» в обеспечении эффективного законотворческого процесса // *Legea și viața*. – 2013. – № 11/4. – С. 3-6.

13. Баранов В. М. Истинность норм советского права. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1989. – 398 с.

14. Батан Ю. Д. Вплив превентивного механізму права на неправомірну поведінку // Правовий вплив на неправомірну поведінку: актуальні грані: монографія / за ред. проф. О. В. Козаченка, проф. Є. Л. Стрельцова. – Миколаїв: Іліон, 2016. – С. 625 – 642.

15. Богачова О. В. Законотворення: теоретико-прикладні аспекти. – Кам'янець-Подільський: Рута, 2012. – 448 с.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Упоряд. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.

17. Кашанина Т. В. Юридическая техника: Учебник. – 2-е изд., пересмотр. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2011. – 496 с.

18. Конституційна реформа: збірник матеріалів Центру політико-правових реформ за 2007 – 2013 роки / За заг. редакцією І. Б. Коліушка. – К.: Москаленко О. М., 2013. – 166 с.

19. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]; за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. – Одеса: Юридична література, 2017 – 256 с.

20. Косович В. М. Загальнотеоретичні аспекти удосконалення нормативно-правових актів України: дис. ... д-ра юрид. наук ; спец.: 12.00.01. – Львів, 2015. – 488 с.

21. Косович В. Правотворчі помилки – як наслідок помилок у правотворчій техніці // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Мат. XV регіональної науково-практ. конф., 4-5 лютого 2009 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2009. – С. 14-17.

22. Кравченко С. П. Мова як фактор правоутворення та законотворення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / С. П. Кравченко; кер. роботи Ю. М. Оборотов; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2000. – 20 с.

23. Лашков А. С. Правотворческие ошибки. Проблемы теории и практики: Автореф. дис... канд. юрид. наук. – СПб., 1999. – 21 с.

24. Лейба О. А. Законодавчі дефекти: характерні ознаки та відмежування від інших правових явищ // Проблеми законності. – 2016. – Вип. 135. – С. 225-233.

25. Марзак Г. А. О дефектах законодательства // Глобальный научный потенциал. – № 8(41). – 2014. – С. 159-161.

26. Марзак Г. А., Мачинская Д. А. Проблемы устранения дефектов нормативных правовых актов // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. – 2015. – Т. 8, № 3. – С. 146-151.

27. Морозова Л. А. Теория государства и права : учебник. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва: Эксмо, 2010. – 510 с.

28. Надеев Р. Законотворческие ошибки // Российская юстиция. – 2001. – № 5. – С. 20-22.

29. Пономарева Т. В. Экономичность правовых норм как условие их эффективности // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2006. – № 3. – С. 62-63.

30. Пособие по законотворчеству: канадский опыт для России / под ред. С. В. Кабышева. – М.: Формула права, 2009. – 99 с.

31. Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: Материалы Международного научно-практического круглого стола (29-30 мая 2008 года) / Под ред. В. М. Баранова, И. М. Мацкевича. – М.: Проспект, 2009. – 1120 с.

32. Речицький В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні // Конституційний процес в Україні: політико-правові аспекти. – 2014. – № 1. – С. 61-68.

33. Речицький В. Юридичний коментар до поточних конституційних трансформацій в Україні // Конституційний процес в Україні : політико-правові аспекти. – 2014. – № 1. – С. 61-68.

34. Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах: поняття та види // Держава і право. – 2012. – Вип. 57. – С. 3-9.

35. Риндюк В. І. Правотворчі помилки: поняття, види, способи їх попередження, виявлення та виправлення // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 8. – С. 21-27.

36. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 2. – 1971. – 552 с.

37. Словник української мови: в 11 т. / редкол.: І. К. Білодід (голова) та інші ; Акад. наук Укр. РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 7. – 1976. – 724 с.

38. Тищук Т. Право на свободу та особисту недоторканність: конституційно-правовий аспект // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : Матеріали 18-ої регіон. наук.-практ. конф. 26-27 січня 2012 р. – 2012 . – С. 136-139.

39. Тлумачний словник української мови: Близько 40 000 слів / За ред. В. С. Калашника. – Х.: Прапор, 2002. – 992 с.

40. Туранин В. Ю. Тавтология в российском законодательстве как результат правотворческих ошибок // Правотворческие ошибки: понятие, виды, практика и техника устранения в постсоветских государствах: материалы Международного научно-практического круглого стола (29–30 мая 2008 г.) / под ред. В. М. Баранова, И. М. Мацкевича. – М.: Проспект, 2009. – С. 546–551.

41. Янишина І. Правотворчі помилки у законодавстві України: загальнотеоретичні аспекти // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XVII регіональної науково-практичної конференції. 3-4 лютого 2011 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2011. – С. 40-41.

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми. Розвиток сучасної української правової системи за складних політичних і соціально-економічних обставин загострює необхідність забезпечити досконалість її джерельної бази. У цій системі серед джерел права за значущістю для правового регулювання суспільних відносин перше місце посідає нормативно-правовий акт. У той час нормативно-правові акти, що є джерелами конституційного права, є не лише джерельною базою української правової системи, а й підґрунтям для створення нормативно-правових актів інших галузей права.

Дефекти нормативно-правових актів, що є джерелами конституційного права, значно знижують якість цих нормативно-правових актів, що тягне за собою появу дефектів і нормативно-правових актів інших галузей права.

Метою цієї роботи є визначення поняття «дефект правотворчості», «дефект конституційної правотворчості», вивчення типології дефектів правотворчості взагалі та дефектів конституційної правотворчості зокрема.

Відповідно до зазначеної мети **завданнями роботи** є:

- 1) визначити поняття дефекту правотворчості;
- 2) визначити причини, що обумовлюють появу дефектів правотворчості;
- 3) розглянути класифікацію дефектів правотворчості;
- 4) визначити поняття дефекту конституційної правотворчості;
- 5) розглянути логічні техніко-юридичні помилки як різновид дефектів конституційної правотворчості;
- 6) проаналізувати процедурні техніко-юридичні помилки як різновид дефектів конституційної правотворчості, визначити їх наслідки для конституційно-правового акта;
- 7) розглянути мовні техніко-юридичні помилки як різновид дефектів конституційної правотворчості.

Методологічну основу цієї роботи складають діалектичний, системний, соціологічно-правовий (конкретно-соціологічний), порівняльно-правовий

методи, формально-логічні методи (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія) та метод техніко-юридичного аналізу.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що узагальнення, дефініції, висновки, викладені у ній, можуть служити матеріалом для подальших наукових досліджень. **Практичне значення** роботи полягає у тому, що вона може бути використана у процесі удосконалення юридичної техніки, процесу створення нормативно-правових актів, що належать до джерел конституційного права України. **Наукова новизна** визначається тим, що вперше було проаналізовано дефекти саме конституційної правотворчості як різновиду дефектів правотворчості, запропоновано визначення поняття «дефекти конституційної правотворчості».

Робота складається зі вступу, двох розділів, які складаються з трьох підрозділів, висновків, списку використаної літератури, що нараховує 41 найменування нормативно-правових актів, наукової літератури (дисертаційні дослідження, монографії, наукові статті тощо) та словникових видань, і додатків (2 зображення та 1 таблиця). Загальний обсяг роботи становить 30 сторінок.

ДОДАТКИ

Додаток №1.

АКТ ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення в Україні,
- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

ПРОГОЛОШУЄ НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ

та створення самостійної української держави — **УКРАЇНИ**.
Територія України є неподільною і недоторканою.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.
Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ.

24 серпня 1991 року.

ПОСТАНОВА ПРЕЗИДІЇ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ПРО ПРАПОР УКРАЇНИ

Президія Верховної Ради України постановляє:

До прийняття Конституції України дозволити в протокольних заходах використовувати синьо-жовтий прапор.

Голова Верховної Ради України

Л. КРАВЧУК.

м. Київ

18 вересня 1991 року.

ЗАЯВА

НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ УКРАЇНИ ТА
НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ СРСР ВІД УКРАЇНИ

Ми, народні депутати України і народні депутати СРСР від України, висловлюємо свою рішучу підтримку прийнятого Верховною Радою України Акта про державну незалежність і закликаємо всіх громадян України сказати «Так» незалежній Українській державі під час проведення 1 грудня 1991 року Всенародного референдуму.

Вважаємо це патріотичним обов'язком і справою честі кожної людини, хто називає Україну своєю Батьківщиною.

Прийнято 20 вересня 1991 року.

Додаток №2.

А К Т
ПРОГОЛОШЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Виходячи із смертельної небезпеки, яка нависла була над Україною в зв'язку з державним переворотом в СРСР 19 серпня 1991 року,

- продовжуючи тисячолітню традицію державотворення на Україні,

- виходячи з права на самовизначення, передбаченого Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами,

- здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки урочисто

п р о г о л о ш у є

н е з а л е ж н і с т ь   У к р а ї н и та створення самостійної української держави - **У К Р А Ї Н И**.

Територія України є неподільною і недоторканною.

Віднині на території України мають чинність виключно Конституція і закони України.

Цей акт набирає чинності з моменту його схвалення.

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

24 серпня 1991 року

Таблиця 1. Дефекти правотворчості:

